

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ І ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

В статті розглядаються теоретико-методологічні основи формування валеологічної культури студентів. Визначені ціннісні, теоретичні і методологічні положення, що виступають в якості закономірностей проєктованого освітнього процесу. Подана характеристика культурологічного і діяльнісного підходів. Розкриті принципи, що конкретизують дані підходи у валеологічній освіті студентів.

Ключові слова: валеологія, студенти.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. Сучасне постіндустріальне суспільство характеризується загостренням проблем, які торкаються всіх сфер його існування. Ряд гострих соціальних проблем виникає у зв'язку з ускладненням взаємин в системі "природа – суспільство – людина – здоров'я". Тому особливе значення набуває трансформація сучасної парадигми розвитку людства, в основу якої повинно закладено формування стратегічної лінії загальнолюдського культурного розвитку взагалі і валеологічної культури (ВК) людини зокрема.

Дослідження в цій галузі є досить актуальні про, що свідчать роботи таких вчених як Є. С Вільчковський і О. І. Курок (2001, 2012), В. О. Коваль (2007, 2011), А. О. Міненко (2007, 2012), В. В. Нестеренко (2007), Б. Лісовський та співак (2013), Г.В. Презлята і співак. (2011-2014).

Мета роботи – визначити теоретико-методологічні підходи і принципи формування валеологічної культури у майбутніх фахівців фізичного виховання у дошкільних закладах освіти.

Методи та організація дослідження. Основним методом дослідження є аналіз та теоретичне узагальнення результатів дослідження з обраної теми, які є в сучасній науковій літературі і застосування методу проєктів і доцільно підібраних задач.

Результати дослідження та їх обговорення. У сучасних дослідженнях в сфері валеологічної освіти (ВО) дошкільнят помітно посилюється тенденція розгляду даної проблеми з позицій культурологічного підходу та орієнтації освітнього процесу в дошкільних закладах освіти (ДЗО) на формування у майбутніх інструкторів фізичного виховання (ФВ) основ ВК.

Дана проблема базується на основній суперечності, яка сьогодні існує у соціокультурному, освітньому і валеологічному просторах. Суть цієї суперечності полягає у потребах сучасного суспільства в спеціалістах, що володіють ВК, і неготовністю дошкільної системи фізичного виховання до розв'язання цієї проблеми. Усунення даної суперечності може бути здійснено в тому випадку, якщо валеологічна складова буде стратегічною лінією в різних сферах людської діяльності, особливо в системі дошкільного виховання.

Успішне розв'язання цієї проблеми можливе, якщо освітній процес, направлений на формування ВК випускників, буде заснований на сучасній педагогічній аксіології і валеологічно значимих цінностях. ВО потребує системи цінностей, яка здатна виразити змістовне прагнення до підтримки високого рівня власного здоров'я. Сучасний підхід пов'язаний з творчими, ціннісними орієнтаціями особи, здатної добровільно і свідомо вирішувати задачі валеологічного плану.

Аксіологічний підхід до проблем ВО дозволяє зробити висновок про те, що в якості ціннісних підстав повинні виступати валеологічна відповідальність та цінності валеологічної етики. Такі цінності орієнтують на ідеали гармонії в системі "природа – суспільство – людина – здоров'я", формують яву про гармонійно розвинуту особу у взаєминах з людьми, соціальним середовищем, природою тощо. Це дозволяє розглядати дітей як активну, цільову частину природи, що саморозвивається. Відповідно до цього процесуальна частина ВО полягає в тому, щоб нові валеологічні цінності стали особливо значимими для студентів-випускників [1].

На думку провідних теоретиків в галузі педагогіки ідеалом мети загальноосвітніх систем стає особа, що володіє визначеною внутрішньою свободою, незалежністю в своїх думках, словах, вчинках; особа, яка науково-обґрунтовано будує свої відносини з природою і навколишнім середовищем [1, 2, 3].

Програмно-нормативні документи в сфері освіти і науково-педагогічні дослідження про валеологічній проблематиці [1,3,4] вказують на те, що головною метою і основним напрямом загальної ВО у ВНЗ є розвиток ВК як частини загальної культури студента. Передбачається більш глибоке системне і поступальне оволодіння основами валеології з гуманістичним і культурологічним акцентом на усвідомлення ролі природи в житті людей, а також розвиток, більш об'єктивного, з позиції загальнолюдських цінностей, погляду на роль самого себе у здоров'язберігаючому процесі.

Згідно методологічних положень в сфері ВК випускників є всі передумови для формування її репродуктивного рівня. Даний рівень обумовлений наявністю у студентів культурних норм всіх компонентів ВК особи (мотиваційного, когнітивного, аксіологічного, розумового, діялісно-практичного і рефлексивного) відповідно до соціокультурної та оздоровчої ситуації. Все це дозволяє студентам на основі

сучасних досягнень в сфері гуманітарного знання і діяльній валеології здійснювати розробку, реалізацію і рефлексію різних валеологічно обґрунтованих програм.

Сучасні теоретичні положення дозволяють охарактеризувати феномен процесу розвитку ВК випускників як складну взаємозв'язану систему відносно до власного здоров'я. Основний зміст процесу формування ВК полягає в тому, щоб створити умови, які спонукають студентів до усвідомленого сприйняття колективного здоров'я як специфічного соціокультурного середовища.

Формування ВК випускників здійснюється на закономірностях організації навчального процесу пов'язаних з його внутрішньою структурою: цільовий, мотиваційний, змістовний, операційно-діяльнісний, емоційно-вольовий, контрольно-регулювальний та оцінково-результативний блоки [2]. На основі даних положень процес формування ВК як інтеграційної особової якості включає наступне: формування у студентів потреби у створенні тієї чи іншої якості; включення їх в активну пізнавальну діяльність по оволодінню знаннями про зміст валеологічних знань, способи їх створення і впровадження відповідних відчуттів, поглядів і переконань; практичне формування умінь, навиків і звичок поведінки, пов'язаних із здоровим способом життя; розвиток здібностей до вияву вольових зусиль, що дозволяють долати труднощі, що зустрічаються, і перешкоди, зв'язані з дотриманням тих або інших норм здоров'язберігаючої поведінки [2].

На думку вчених і практиків, становлення ВК студентів більш ефективно відбувається в системі освіти на основі реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин, організації колективної розумової діяльності і рефлексії. Відзначимо, що освіта у всьому осяжному просторі людської історії виступала як передача і засвоєння зразка культурної норми, засвоєння систематизованих знань, тобто відомостей перевірених, загальнонавизнаних, необхідних і впорядкованих [5, 6].

Стратегія розвитку ВО припускає широку орієнтацію на гуманітарну парадигму. На думку Т. В. Карасьової [3], валеологія у жодному випадку не призводить до девальвації природних наук. Валеологізація освіти направлена на розуміння межі допустимого у взаємодії заходів свободи і відповідальності людини і як особи, і як представника виду.

Отримання особового сенсу і при цьому усвідомлення загальнолюдської відповідальності негентропійної функції людства – сутнісна характеристика ВК. Валеологічний підхід в освіті виконує важливу функцію – формує переконання, що збереження життя і здоров'я є вищою, абсолютною цінністю, яка залежить як від кожного з нас, так і від людства в цілому [3].

Найбільш ефективно процес розвитку ВК студентів здійснюється на основі культурологічного і діяльнісного підходів. Дані підходи склали методологічну основу нашого дослідження. Останнім часом у ВО вчені все частіше використовують у своїх дослідженнях культурологічний підхід, який заснований на положенні про те, що вона має на увазі цілеспрямоване входження в контекст культури за допомогою педагога і розвиток здатності жити та свідомо організувати його у сучасному суспільстві [5, 7-10].

Він ґрунтується на аксіології – вченні про цінності і ціннісну структуру світу обумовлений об'єктивним зв'язком людини з культурою як системою цінностей. В зв'язку з цим ВО визначається як цілеспрямоване, організоване педагогом сходження студентів до ВК сучасного суспільства.

Даний підхід є методологічною основою змісту ВО. Він дозволяє зробити культуру змістом освіти, а сама освіта процесом культурного усвідомлення і культуротворчості. При здійсненні процесу формування ВК випускників даний підхід конкретизується логічно витікаючими з нього принципами культуродоцільності і продуктивності, визначальними відносинами між освітою, ВК і розвитком валеологічного мислення у студента як суб'єкта культури.

Принцип культуродоцільності передбачає культуроемність, тобто високу насиченість всього освітнього процесу різноманітними елементами сучасної ВК, ґрунтуються на властивостях "якості" і "цінності", що для ВК є змісто утворюючими поняттями. Принцип продуктивності є додатковим по відношенню до культурної доцільності і розкриває її найважливішу якість студента – творчість. Він має діяльнісний характер і забезпечує творчу активність учбово-пізнавальної діяльності. Показниками продуктивності освітньої діяльності студентів по валеологічній проблематиці стають: реальний продукт освітньої і валеологічної діяльності (проект програма, план, схема, концепція, плакат тощо), повна реалізація індивідуального валеолого-пізнавального інтересу, висока мотивація, кооперація і партнерство самостійність і відповідальність в продуктивній діяльності. В сучасній педагогічній науці і в дослідженнях по ВО широке розповсюдження отримав діяльнісний підхід [6, 11].

Він пов'язаний з розглядом діяльності в якості культурно-історичної форми активності по перетворенню природи і суспільства. З позиції діяльнісного підходу, можливості пізнання і перетворення навколишнього світу визначаються, передусім засобами і методами валеологічного мислення і діяльності. В його рамках виділені і описані засоби, методи і способи валеологічної діяльності.

Це означає, що штучні і природні процеси вступають у складні відносини. В сучасній методології визначені сутнісні характеристики співвідношення і взаємодії штучного і природного. Вченими і методологами встановлено, що діяльність – це штучний процес, проте діяльність яка перетворилася на традицію, і яка відтворюється, транслюється в культурі за допомогою освіти, може розглядатися як здоров'язберігаючий процес на відміну від природних процесів, з одного боку, і тієї діяльності, яка свідомо проектується – з іншого.

Звичайно, неможливо передбачати всі наслідки тієї чи іншої свідомо спроектованої діяльності, бо вона завжди включається в складну сітку природних і здоров'язберігаючих процесів. Тут необхідно дотримуватися основної методологічної умови – це проектування і здійснення діяльності повинно базуватися на природних закономірностях і відповідати сучасному рівню культури [5,6,7,11].

Діяльність у ВО повинна бути представлена як спільна діяльність педагога і студентів, направлена на встановлення взаємодії рівноправних суб'єктів, що вільно беруть участь в учбовому процесі, кожний з яких

зважає на іншого і в результаті якої обидва вони змінюються. Такий підхід у ВО припускає наявність різноманіття і позитивної взаємодії різних позицій, точок зору, ціннісних і культурних систем, вступаючих у відносини діалогу і змінних в результаті цього. Діяльність, що так зрозуміла, припускає не ідеал антропоцентризму у відносинах людини і природи, а ідеал спільній еволюції природи і людства, що може тлумачити як відношення рівноправних партнерів в незапрограмованому діалозі. Саме дана методологічна установка є сьогодні основою для формування ВК в системі освіти підростаючого покоління.

Розвиток особи здійснюється в діяльності та спілкуванні і в системі сучасних педагогічних знань є аксіомою. В даному підході діяльність є системоутворюючим елементом в процесі формування ВК і розвитку особи студента. Творча учбово-пізнавальна і практична діяльність студентів виступають як обов'язкова і найбільш ефективна умова формування ВК особи та її активної життєвої позиції в освітній ситуації.

Реалізація діяльнісного підходу в якості нормативної, методологічної основи у процесі формування ВК випускників здійснюється за допомогою принципів, що його конкретизують.

На основі рефлексивного підходу до змісту проєктованого освітнього процесу були виділені наступні принципи: суб'єктності, активності, діяльнісного змісту ВО, створення валеологічних здібностей, здоров'язберігаючої обґрунтованої діяльності, міждисциплінарних зв'язків, системної диференціації і схематизації, комунікативності, кооперації та рефлексивності.

Принцип суб'єктності припускає створення установок, способів діяльності освоєння механізмів самозміни і саморозвитку студентів не як чогось зовнішнього а як своїх власних, вирощених в процесі рефлексії та усунення перешкод у власній учбово-пізнавальній діяльності. Характеристиками суб'єктності є активність, усвідомленість і креативність [8]. Суб'єктність студента визначає формування ВК, оскільки тільки сама особа є джерелом саморозвитку, джерелом реалізації внутрішніх установок, направлених на становлення та розвиток таких якостей людини, які визначили б його ціннісне відношення до власного здоров'я.

Принцип активності тісно пов'язаний з принципом суб'єктності і конкретизує його. Відповідно до діяльнісного підходу засвоєння змісту ВО здійснюється не шляхом передачі інформації про студента, а в процесі його власної активності, направленої на предмети і явища навколишнього світу, які створені розвитком людської культури.

Принцип діяльнісного змісту ВО полягає в тому, що студента необхідно оволодіти способами мислення, а не тільки валеологічними знаннями, вміннями і навиками (учбовим матеріалом). Мислення є діяльність, що пронизана процесами рефлексії і розуміння, містить технологізовану відтворюючу основу, ситуативні процеси психологічної комунікації і взаєморозуміння [8].

Суть принципу створення валеологічних здібностей полягає в створенні педагогом умов для виникнення у студентів потреби до самовиховання, само зміни і саморозвитку. Створення таких здібностей до оволодіння способами валеологічно обґрунтованої діяльності діаметрально протилежні до такого поняття як "натаскування" валеологічних знань, умінь і навиків [8].

Зміст принципу валеологічно обґрунтованої діяльності і здоров'язбереження полягає в тому, що організація ВО випускників повинна спиратися на природу, самобутність студентів, а сформована при цьому ВК повинна бути здоров'язберігаючою, тобто ґрунтуватися на закономірностях механізму "людина-природа". Відповідно до цього даний принцип у ВО студентів реалізується в двох аспектах: психолого-педагогічними закономірностями розвитку студентів і соціальною дійсністю, яка реалізується на природних об'єктах, у відповідності з їхніми природними закономірностями. Останнє положення є основою для "запуску" і реалізації валеологічно обґрунтованої діяльності у ДЗО.

Зміст принципу міждисциплінарності полягає в тому, що розв'язання валеологічних задач і проблем здійснюється на основі комплексної інтеграції і конфігурації знань з різних навчальних природо-біологічних і гуманітарних дисциплін. В його основі лежить ідея міждисциплінарності ВО яка заснована на системному підході і направлена на злагоджене вивчення тих або інших валеологічних проблем сучасності засобами різних навчальних предметів [11].

Принцип системної диференціації і схематизації ґрунтується на тому, що розвиток когнітивних структур в онтогенезі йде по лінії їхнього прогресивного ускладнення і цілком підкоряється принципу (закону) системної диференціації. Цей закон полягає в тому, що більш розвинуті, складні, високо розчленовані і ієрархічно впорядковані когнітивні структури, що припускають широкий, глибокий, багатоаспектний і гнучкий аналіз та синтез оточуючої дійсності, розвиваються тільки з більш простих, дифузних, глобальних або недостатньо розчленованих структур шляхом їхньої поступової диференціації [11]. Відповідно до даного положення процес становлення ВК студентів повинен починатися із засвоєння теоретичних знань і придбання на цій основі спеціальних і конкретних валеологічних знань. Величезну допомогу в засвоєнні даних знань студентів надає схематизація навчального матеріалу.

Принцип комунікації і кооперації припускає побудову навчального процесу як поетапну технологію колективної розумової діяльності:

- постановку навчальної валеологічної проблеми і введення в неї студентів;
- самостійну діяльність студентів в творчих мікрогрупах для вирішення учбового завдання;
- загальне обговорення і рефлексію як систематизуючий момент всієї технології.

Оскільки комунікація відбувається і розвертається в спільній діяльності, то органічним доповненням до даного принципу виступає принцип кооперації. Його зміст полягає в сумісному, злагодженому колективному вирішенні поставленої валеологічної задачі, проблеми.

Принцип рефлексії є одним з основних концептуальних положень для проєктування освітнього процесу, направлено на формування ВК студентів. На думку ряду авторів його необхідно застосовувати в методологічному і психологічному аспектах [7, 8].

В методологічному аспекті зміст даного принципу полягає в тому, що при розв'язанні учбових валеологічних задач в навчально-дослідницькій діяльності студенти стикаються з труднощами в її здійсненні. Саме рефлексія в цьому випадку служить тим механізмом, який дозволяє їм знайти шлях розв'язання цих проблем. В психологічному аспекті під рефлексією розуміється створення спеціальної форми розумового відношення до здійснюваної і здійсненої колективної учбово-пізнавальної діяльності студентів.

Висновки. 1. В якості теоретико-методологічних основ формування ВК студентів виступають ціннісно-цільові, науково-педагогічні і методологічні закономірності проектування освітнього процесу.

2. До ціннісно-метаєвого блоку відносяться загальнолюдські, валеологічні цінності і репродуктивний рівень сформованості ВК студентів. В якості науково-педагогічних закономірностей виступають: педагогічна парадигма, закономірності організації навчального процесу суб'єкт-суб'єктні відносини, організація колективної розумової діяльності і рефлексія.

3. Методологічні основи складають культурологічний і діяльнісний підходи і принципи, що їх конкретизують. Теоретико-методологічні закономірності формування ВК студентів, з одного боку визначають педагогічні основи організації їх освітньої діяльності в навчально-виховному процесі, з іншого – визначають вимоги до характеру учбових дій, які допомагають освоїти культурні норми валеологічної діяльності. Дані положення виступають в якості методологічних і методичних орієнтирів, які визначають логіку і процесуальні характеристики проектування освітньої технології, направленої на формування ВК майбутніх фахівців фізичного виховання у ДЗО.

Перспективи подальших розробок полягають у проведенні досліджень з ефективності програм підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання у дошкільних закладах освіти.

Список використаних джерел

1. Борытко Н. М. Гуманитарные принципы профессионального образования педагога-воспитателя в системе непрерывного образования / Н. М. Борытко // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2012. – Т. 75, № 11. – С. 41–45.
2. Иржасова Ж.С. Содержание системы формирования социально-этической компетенции у будущих учителей начальных классов / Ж.С. Иржасова // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 2; URL: www.science-education.ru/108-8950.
3. Карасёва Т.В. Развитие готовности педагогов к формированию здорового образа жизни у школьников / Т.В. Карасёва. – Шуя, 2004. – 152 с.
4. Кошман Д. М. Сущностные характеристики акмеологической компетентности будущего педагога / Д. М. Кошман, М. Г. Кошман // Веснік МДПУ імя І. П. Шамякіна. – 2011. – Т. 3, № 2. – С. 38–42.
5. Куц О. Интеграция ценностей физической культуры у профессиональной подготовке педагога с физического воспитания / О. Куц, М. Третьяков, І. Лапчак // Педагогіка, психологія і медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2003. – № 5. – С. 119–124.
6. Мартишина Н.В. Ценностный компонент творческого потенциала личности педагога / Н.В. Мартишина // Педагогіка. – 2006. – № 3. – С. 48–57.
7. Громыко Ю. В. Образцы мыследеятельности и трансляции культуры / Ю. В. Громыко // Мир технологий. – 2003. – № 4. – С. 163–170.
8. Куницкая Ю. И. Повышение квалификации педагогов-предметников в процессе освоения проектной деятельности / Ю. И. Куницкая // Концептуальные основания развития современной образовательной практики: исследования молодых ученых: сб. науч. тр. : в 2 ч. / Национальный Институт Образования; под ред. проф. Б. В. Пальчевского. – Минск, 2001. – Ч. 1. – С. 153–177.
9. Крылова Н. Б. Культурология образования / Н. Б. Крылова. – М. : Народное образование, 2000. – 172 с.
10. Мешко Г.М. Формування компетентності здоров'язбереження у майбутніх педагогів / Г.М. Мешко // Професійні компетенції та компетентності вчителя : матеріали регіонального науково-практичного семінару). – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – С. 17–21.

Semanichin T. M., Popel' S. L., Prezlyata A.V.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES AND PRINCIPLES OF FORMING A VALEOLOGY CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS OF PHYSICAL EDUCATION IN THE PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

In this article is shown theoretical and methodological bases of forming a valeology culture of graduating students. Valued-aim, theoretical and methodological positions, salient as a conformity to the law designed educational process, are definite. A description is given culture and main principles, that characterize this approach. Principles, specifying given approaches in the valeology formation of graduating students, are exposed.

Key words: valeology, students.

Стаття надійшла до редакції 28.06.2014 р.